

Sommaren är här!

Ledaren

Nu drar vi igång igen!

Verksamheten vid våra museer har vaknat till liv. Precis som naturen som sjuder av liv just nu väcker vi också våra museer ur den slumrande vinterdvalan. Talkoträffarna vid **Brinkens museum** och **Kvarakens båtmuseum** har i vanlig ordning startat i början av maj månad, och nu städas och fejas det i alla knutar och vrår. Mycket är det som ska ställas i ordning inför sommarsäsongen. Våra talkogång jobbar på varje vecka för att områdena, stugorna och föremålen skall visa sig från sin bästa sida när museerna officiellt slår upp dörrarna tisdagen efter midsommar. Jag skriver "officiellt" eftersom vi redan nu ser många besökare vid våra museer. I maj månad är det främst grupper från skolor och dagvård som besöker oss.

Vi har också hunnit hålla talkoträff vid **Järnåldersleden** i Storsjön, när 6 glada individer träffades för att städa infostugan, kratta "gårdsplanen" och städa vandringsleden från nedfallna kvistar och dylikt.

Den här sommaren ser vi fram emot många intressanta evenemang vid våra verksamhetspunkter. Den 21 maj höll vi i samarbete med **Oravais historiska förening** och **Österbottenska fornforskningssällskapet** en välbesökt **Vikingadag** på Brinken. Då kunde alla, ung som gammal, ta del av livet under senare järnåldern med t.ex. uppvisning av olika hantverk och intressant föreläsning av arkeolog **Lilian Pettersson-Smeds**. Solen strålade och gästerna uppvisade idel glada miner.

Samarbete är ledordet den här sommaren. Ingen kan göra allt, men alla kan göra något. Tillsammans med andra kan vi ordna finare tillställningar med mera program än vi hade kunnat ordna på egen hand.

Nästa större evenemang som ordnas är en **Historisk matfest** på Brinken. Här samarbetar vi med **Malax mittemellan marthaförening**, **Övermalax marthaförening** och **Malax kommun**. Under hembygdsgdagen i juli samarbetar vi med **Malax församling**, som håller den traditionella **sommargudstjänsten vid Brinken**. **Blommornas dag** i augusti ordnas precis som ifjol som ett samarbete med Malax kommun som då samtidigt firar **Malaxdagen** på Brinkens museum.

Vid båtmuseet kan vi också se fram emot Malax församlings **sånggudstjänst** i augusti, och **Europeiska kulturmiljödagen** och **Fiskets dag** i september. Mera information om dessa evenemang kommer så småningom på vår hemsida och i sociala medier.

Museiföreningens barn- och ungdomsgrupp Lärningarna träffas fortfarande en gång i månaden. Vi har under vintern koncentrerat oss på gammaldags mat i olika tappning, men nu under våren och sommaren har vi planerat ett gediget program som innefattar många spännande besök till olika föreningar och platser. I april besökte barnen **Knösgården** i Övermalax och fick pröva på att väva i vävstol, skriva gammaldags stil, steka våfflor över öppen eld och annat spännande. I maj månad gjorde vi ett besök till **Korsnäs hembygdsmuseum** och **Prästgårdsmuseet**. Under sommaren kommer vi bl.a. att besöka **Pörtom**, **Bergö** och **Molpehällorna**.

Den här sommaren är festsalen på Brinkens museum särskilt fint utstmyckad. **Malax konstklubb** har ordnat en fin utställning med tavlor och olika sorters hantverk. Utställningen är verkligen värd ett besök.

Vi gör vårt yttersta för att utveckla verksamheten vid våra museer. Den här sommaren kommer vi på Kvarakens båtmuseum att installera ett **brandalarmssystem**, som skall hjälpa oss att snabbt kunna agera om olyckan skulle vara framme. Vid Brinken håller vi som bäst på med ett bygge av en stor **utställningsmonter** på vinden av Ethels hus. Utställningsmontern kommer så småningom att inhysa **Harry Norrgårds praktfulla samling av mått** av olika slag.

Vi knegar på, och så hoppas jag att vi syns i sommar!

Sommarhälsningar från Nina Sten
Ordförande

(selfiebild)

Talko vid Järnåldersleden i Storsjön 13.5.2023.

Lärningarna på besök vid Korsnäs hembygdsmuseum 17.5.2023.

Anna Nordström förevisar brickbandsvävning på Vikingadagen 21.5.2023. – Bilderna ovan: Foto Nina Sten

Njut av sommaren! Syrene blommar vid Orregården i juni 2023.

För seklet sedan

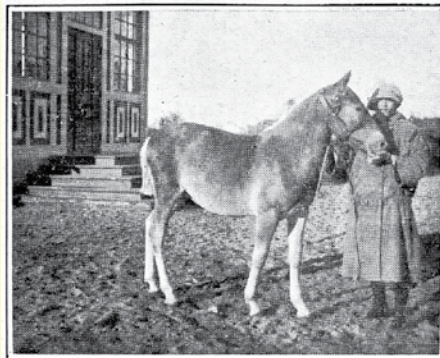
Några värre militära oroligheter som berörde Finland var inte aktuella när året 1923 inföll. Den fransk-belgiska ockupationen av tyska Ruhr-området strax efter nyår berörde oss kanske föga, men gav dock lite extra skjuts åt engagemanget för att med penninginsamlingar hjälpa nödställda medborgare i det ömkansvärda Tyskland som världskrigets segermakter tyckte göra allt för att förnedra och utarma. En uppföljning av tidigare inhemska stridshandlingar var firandet av femårsminnet av de vitas seger med storartade festligheter i Vasa. Där hyllades den personligen närvarande **Mannerheim**, liksom han under sin resa dit uppvaktades på mest varje järnvägsstation.

Femårsminnet av de vitas seger firades i början av 1923 på olika sätt. Som hyllning till jägarrörelsens insats kunde man tända Pro Patria-specialcigarretten, "av extra kvalitet och med vadd".

Det gick trögt med de finlandssvenska ärendenas behandling i **Kyösti Kallios** agrarhögern ministär, och nu avgavs också ett förslag som kraftigt hotade den svenskspråkiga undervisningen vid Helsingfors universitet. Svenska folkpartiet fick en del internt tvättbyke när det gick så långt att hälften av dess riksdagsmän i förargelsen föll för frestelsen att tillsammans med vänstern rösta för att fälla den förhatliga "finsknationalistiska" regeringen i ett viktigt ärende trots att man var odiskutabelt enig med regeringen i själva sakfrågan (beträffande avvisande av total amnesti för röda deltagare i inbördeskriget).

Men behandlingen av ett krav från finlandssvensk sida hade ändå avancerat så att det kunde uppfyllas: kravet på ett eget biskopsstift. Om biskopens placeringsort fördes livlig debatt, som utmynnade i förslag om Borgå som stiftsresidens. Också Vasa hade haft förespråkare, **riksdagledamot Bengs** från Korsholm hade bl.a. hänvisat till vikten av att "det starkt pulserande

Åkerblom-rörelsens förehavanden väckte uppståndelse och föranledde rättegångar med både tukthus- och fängelsedomar. På Wasa-Postens foto (24.3.1923) av Maria Åkerblom och hennes häst skymtar sektens "palats" i Gamla Karleby till vänster.

religiösa livet i Österbotten erhöles en fast hållpunkt som kunde inlänka det i sunda färör ...". Vissa sundhetsmässigt betänkliga färör hade ju plöjts upp av **Maria Åkerblom**, som nu verkat en tid i Österbotten och vållat inte bara religiös oro utan också juridisk genom de i Karleby pågående rättegångarna mot hennes anhängare.

Vad som hände ute i samhället satte förstas också ett och annat spår i Malax. Här var det Havraslärares **Bruno Nordlund** som samlade ihop pengar främst till nödlidande tyska studerande, och i Vasabladet 11.1 publicerade en lista över de drygt 60 donatorerna jämte deras enskilda donationsbelopp. Ett lokalt problem tangerande språkmotsättningar var att en finsk dam utsetts att förestå postanstalten och att alla postbärare var finska, något som enligt en notis i Vbl 3.3 väckt stor förargelse hos de föga finskkunniga Malaxborna.

Kommunfullmäktige hade mer än vanligt jobb med att utarbeta riktlinjer för vissa viktiga kommunala ansvarsområden: biblioteksverksamheten, fattigvården och skolväsendet. Långa utkast till reglementen framlades, med många bestämmelser om praktiska detaljer men även om centrala allmänna principer. Ledningen för biblioteken tillhölls exempelvis att uppmuntra litteraturläsning och självstudier, och i fattigvårdsreglementet betonades vikten av "att de nödställda visas mänskligt deltagande", och att man utöver att lindra de tillfälliga problemen också bör överväga förebyggande åtgärder och inte minst "övervaka ungas fostran till flit och arbete enligt förmåga". Tillika borde man hindra "försufliga, lata, vanartade och andra sådana personer att missbruka fattigunderstöd". Att "Offentliga möten för utackorderande av fattighjon äro ovillkorligen förbjudna" får väl tolkas som en eftertrycklig påminnelse om att de s.k. fattigauktionernas tid nu var förbi.

Det idrottades och tävlades en hel del. **Edvard Köping** hedrade sig i sjätte ungdomsringsens skidtävlingar, men annars var Malaxborna mindre framgångrika i kamperna mot andra kommuner, och i Malaxinterna uppgörelser

Sommarfest med Idrottstävlingar

anordnar **Malax ungdomsförening** midsommardagen den 24 juni kl. 1 e. m.

Tävlingarna gälla **Malax stafett** mellan Över och Yttermalax idrottsklubbar och böra de, som önska deltaga anmäla sig kl. 12—1 p. d. invid Malax u. f.:s lokal. Tävlingarna börja precis kl. 1 e. m. Idrottsmän! Varen punktliga!

Festen vidtager kl. 6 e. m. med rikhaltigt och omväxlande program. **OBS! Hornmusik! God buffet. Välkomna till Malax den 24 juni.**

Midsommarens storarrangemang blev visst lite avslaget ifråga om det idrottsliga, men kvällsprogrammet var geditget med bl.a. föredrag om karaktärsdaning, hornmusik, diktläsning och teater före dansen in på småtimmarna.

klagades ofta över låg standard på resultaten och ibland också på kient deltagarintresse. Man kunde som Wasa-Postens rapportör, när skidlöparnas form inte lovade gott inför budkavlestafetten från Kristinestad till Vasa, försöka trösta sig med att "den som kommer sist ej kommer för sent, och huvudsaken att vi äro med och komma fram". När halvåret avslutades med en midsommar- och idrottsfest med tävlande från Ytter- och Överbyn var deltagandet från den senare byn kient och resultatnivån överlag svag, något som segartiden på 100 meter med 12,5 i medvind kanske kunde exemplifiera.

Ett tävlingsmoment ingick också i samfundet **Folkhälsans** arrangemang med s.k. mödrabelöningar, där man uppmuntrade orter och landsdelar att öveträffa varandra beträffande antalet mödrar värda att belönas för sin fostrar-gärning. Jämfört med andra österbottniska kommuner utmärkte sig Malax inte ifråga om antalet belönade, men två kvinnor från Överbyn uppfyllde i alla fall kraven på mödra- och fostrarinsatser ägnade att gagna de uppväxandes "sundhet och rasduglighet": **Hulda Karolina Nyhaga** och **Maria Norrman**. Folkhälsans huvudaktör i dessa sammanhang var alljämt den då i Österbotten stationerade "syster Rachel", som också i Malax höll kurser i spädbarnsvård och bedrev ett hälsovårdsarbete som till stor del innebar ett bekämpande av lungsoten.

Att denna **Rachel Edgren** i början bedrev en del verksamhet som utgick från rasbiologiskt tänkande ska för övrigt inte läggas henne alltför mycket till last vid utvärderandet av hennes livsgärning.

Finlands första hälsosyster Rachel Edgren hann verka också i Malax, och kom att bli en viktig föregångare och pådrivare inom folkhälsoarbete och vårdutbildning

Hon blev en föregångare inom hälsosystems-verksamhet och sjukvårdsutbildning, tog sig ton mot gubbstyret i Folkhälsan bl.a. för att genomdriva grundandet av ett barnvårdsinstitut, tilldelades Röda korsets Florence Nightingale-medalj och upptogs som första icke-läkare i Finska läkaresällskapet.

Wasa-Posten frågade värvintern 1923 läsarna vilket företags annonser som gjorde mest intryck. Mest röster fick Vöråhandlanden Herman Berggren för sina annonser för Finlandia-velocipederna, t.ex. denna i W-P 26.5.

Slutligen ska som ett PS konstateras att Malax uppmärksammades med ett särskilt **Malaxnummer i Wasa-Posten 26.4**. Här behandlas allt från ortnamnets uppkomst och legender om jättegravar till andelsidéns utveckling i kommunen och minnen från storskiftesförrättningarna. Samtliga 16 artiklar finns särskilt samlade på museiföreningens hemsida under rubriken **Dokument ur vårt arkiv** (med underrubrik *Wasapostens Malaxnummer 1923, 16 artiklar*) och anbefalles varmt till läsning för den lokalhistoriskt intresserade. Två av artiklarna publiceras på sidan 7.

Leif Finnäs

Fiskar, fiskar ...

Aktivitetsdagar hölls i mitten av maj vid båtmuseet med Anita Storm från Marthaförbundet. Fiskrensning, frågesport, guidning i båtmuseet m.m. stod på programmet för inemot 100 elever från Yttermalax skola och Övermalax skola. Speciellt fiskrensningen var populär.

Mera kring fiske lär det bli en söndag i september då *Fiskets dag för barn och ungdomar* hålls.

Bästa läsare,

Försommaren är här, samtidigt som naturen vaknar till liv och det knoppar bland blommor, buskar och träd startar mängden förening även upp sin verksamhet inför sommaren och vaknar upp ur vinterdvalan. Så även vi inom **Malax museiförening** och **Kvarkens båtmuseum**: våra rara båtkenoder skall avtäckas utomhus, det skall städas och fejas och byggnaderna skall ses över så att de är i skick. Ni skall inte tro vi har sovit en djup vintersömn – nej, däremot har det planerats inför den kommande sommarsäsongen och snart är den äntligen här! Även nya vindar blåser inom Kvarkens båtmuseum, förhoppningsvis ger dessa vindar oss goda seglatser inför framtiden.

En av Kvarkens båtmuseums eldsjäl, beskyddare och kapten **Göran Strömfors** har gett över ansvaret till en betydligt grönare och yngre optimistjolle vid namn **Mathias Högbäck**. Undertecknad skall försöka förvalta ansvaret, men det är stora skor att fylla. Givetvis figurerar Göran ännu i föreningens verksamhet och fungerar som mentor och trogen talkokraft. Vi tackar Göran för hans engagemang och allt det fina arbete han gjort för oss under åren!

Nå, vad är nytt då? Bland annat har vi inlett ett samarbete med projektet **Kreativa Kvarken** (föreningen Världsarvet i Kvarken driver projektet). Vi håller på och gör i ordning en **officiell infopunkt för Världsarvet i Kvarken**.

Vad?

• Officiella infopunkter, där världsarvs-information erbjuds, samtidigt med övrig kundtjänst. Världsarvsinformationen är aktuell, relevant och korrekt. Infopunkten är en kostnadsfri service för besökarna.

För vem?

- Fast boende, information och kunskapsförmedling. Världsarvet i lätt tillgängligt format.
- Barn och ungdomar, undervisningsmaterial, information och kunskapsförmedling.
- Besökare, turister, företagare inom turism- och besöksnäringarna.
- Lokala företagare, representationsmaterial.

Infopunkten kommer att innehålla uppdaterad information, den skall vara synlig (med hjälp av skyltning), basinformation på flyers, fågel-skulpturer av trä och den digitala utrustningen består av en pekskärm och en ljuddusch. Vi är glada över det nya samarbetet, så tack **Kenth Nedergård, Piia Orava** och **Fia Antus** från Världsarvet i Kvarken! Välkomna in gäster från när och fjärran för att bekanta er med denna infopunkt och våra fina samlingar och utställningar!

För att skydda våra båtkenoder m.m. kommer vi även att installera ett **nytt brandalarm**. Vi är otroligt stolta och tacksamma för alla bidrag vi fått som möjliggör denna

Våra varma gratulationer!

På museiföreningens vårmöte den 29 mars erhöill **Göran Strömfors** Finlands svenska hembygdsförbunds högsta utmärkelse, *hembygdsmedaljen i silver*. Göran – en eldsjäl som energiskt och skickligt har värnat om vårt rika kulturarv, genom dokumentation, fotografering, redigering och digitalisering. Hans insatser för och inom Kvarkens båtmuseum är oersättliga. Göran har varit medlem i Malax museiförenings styrelse åren 1982–2022, som sekreterare åren 1986–1995 och som båtmuseets sekreterare 1996–2022.

Gunnel Smulter, foto: **Lisbeth Bäck/KUSTMEDIA**

investering, så ett tack till **Aktiastiftelsen i Malax, Museiverket i Finland** som beviljat oss bidrag och ännu väntar vi på besked från **LokalTapiola** och **Otto. A. Malms fond**. I övrigt även ett stort tack till **Svenska kulturfonden** som är med och stöder vår verksamhet och bevarandet av vårt unika kulturarv!

Jag vill även passa på och marknadsföra vårt **mötesutrymme**. När ni planerar er fest kan ni även skänka oss en tanke, vi har lämpliga utrymmen för mindre grupper. Planerar ni annars bara ett besök till Malax och Åminne så tar vi gärna emot er, så ta kontakt för att besöka oss! **Gunnel Smulter** hjälper er gärna med den biten.

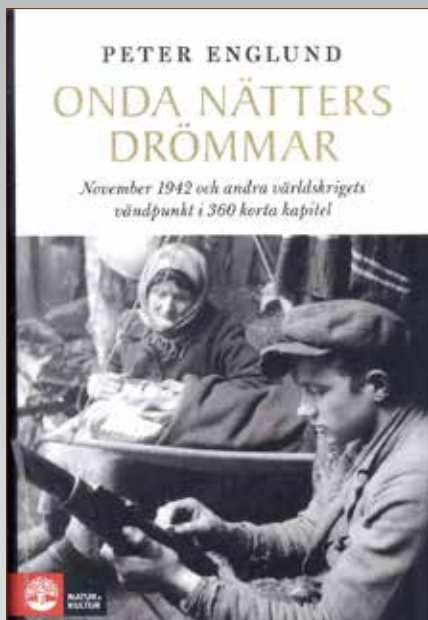
Ett av de senaste tillskotten är två **Zettel kortläsare**, med dessa blir betalningen betydligt smidigare hos oss och ni märker härmed de små digitala framstegen vi tar bit för bit.

I skrivande stund kan jag även passa på att berätta att **Fiskets dag för barn och ungdomar** återkommer till hösten vid Kvarkens båtmuseum. Det blir sannolikt en söndag i september, så håll utkik för informationen. Vi siktar igen på att toppa alla tiders rekord, ifjol besöktes vi av 340 personer, så kom även du detta år!

Innan jag förtöjer skutan i hemmahamnen vill jag passa på att berätta för er att Malax museiförening är en jättefin gemenskap! Saknar DU en gemenskap, vänner, vill du hålla igång och jobba på talko, ta då kontakt med vår ordförande **Nina Sten** exempelvis, så hittar vi nog roliga, inspirerande och meningsfulla uppgifter och en fin samvaro just för dig med! **Nu sitter på-steken, välkommen till oss i sommar, skepp ohoj!**

Mathias Högbäck
ny sekreterare för båtmuseet

FÖRFATTAREN och ledamoten i Svenska Akademien, **Peter Englund**, kom i fjol ut med *Onda nätters drömmar*. November 1942 och andra världskrigets vändpunkt i 360 korta kapitel. Som framgår av titeln handlar den om olika personer som världen över blev påtvingade kriget på olika sätt.

Till min stora glädje är österbottningen **Kurt West** från Esse en av dem som Peter Englund uppmärksammar i sin bok. Jag hade nämligen den stora förmånen att träffa Kurt West på en veteranresa till Karelen sommaren 2001. Med på resan var också krigsveteranerna **Karl Nymark**, **Oravais**, och **Eskil Granlund**, **Långåminne**.

Nedan följer utdrag ur en längre artikel om veteranerna och resan till Karelen, publicerad i Gefle Dagblad 7.10.2001.

ETT PAR GLADA, BRUNA ÖGON och en framsträckt hand är det första som möter mig när jag stiger ombord på "Karelenbussen" i Helsingfors. Den som hälsar så vänligt är **Eskil Granlund** från Långåminne, en av de svensk-österbottniska frontveteraner, som under en vecka ska lotsa oss runt i krigets spår.

De andra är **KARL NYMARK** från Oravais och **Kurt West** från Esse. Alla var de med under de fasansfulla slutstriderna på Karelska näset sommaren 1944, och klarade livhanken. Nu är de runt 80 och delar gärna med sig av sina minnen. De svarar oförtrutet på alla frågor och berättar om händelser och platser.

Det finns också sådant de inte talar om, minnen som är så svåra att vi aldrig får del av dem.

En fråga som ofta sysselsätter den som överlever är: Varför fick just jag leva när andra dog?

Tacksamheten över att leva kan ofta behäftas med en känsla av skuld.

Detta är säkert sådant som frontveteranerna mången gång funderat över.

– När våra kamrater flög i bitar och dog framför ögonen på oss, då var vi inga tigrar, säger Karl Nymark. Då är ingen hjälte.

Han var inskriven i arméns rullor i fyra år och åtta månader. Den 12 mars 1940, dagen innan vinterkriget slutade, blev han inkallad. Då var han 19 år.

Följaktligen kom han att tillbringa sina bästa ungdomsår i uniform, liksom så många andra av Finlands unga män.

KURT WEST, som föddes 1923, blev inkallad 1942. Efter några månader av relativt lugn hamnade han i stridslinjerna vid Svirfronten. Kakostriderna i november 1942 blev ett riktigt elddop och ett bittert minne av stupade kamrater från hemtrakterna.

Försommaren 1944 flyttades det finlands-svenska regementet IR61:ans styrkor vid Svir över till Karelska näset eftersom Finland fruktade ett ryskt storanfall mot försvarslinjerna på näset.

Kurt West ingick i 61:ans 3:e bataljon, 11:e kompani.

Han berättar att soldaterna höll på och hjälpte civila med jordbruket när Röda armén gick till anfall på bred front den 10 juni 1944. De finländska försvarsställningarna bröt samman.

Viborg föll den 20 juni. Armén var i upplösningstillstånd. Allt var ett kaos. På vägarna var det fullt av flyende civila och retirerande soldater, som tyckte att "svenskarna" var tokiga

som var på väg mot fienden.

– Och där, under stenen där, kröp jag och Brännbacka in för att försöka sova, men det var så trångt att Brännbackas fötter stack ut, förklarar Kurt West och pekar på en av stenarna en bit ifrån där han står.

Han har nämligen tagit oss resenärer med ut i skogen för att på plats berätta om krigets slutskede. Skillnaden mellan då och nu är att det mesta av skogen var bortskjutet då.

Han fortsätter sin berättelse om hur helvetet bröt ut klockan sex på morgonen. Ryssarna gick till anfall över sundet och sköt 15 000 granater mot 61:ans område.

– He' braka' och small. Flisorna yrde och Brännbacka hade fötterna ute.

Strax efter sju upphörde anfallet. Sanitärerna hade fullt upp. Många liv hade ändats. De som var kvar ur tre plutoner slogs ihop till en.

När jag någon månad efter Karelenresan ringer upp Kurt West, säger han att han just samma dag fått bilder från Sveriges TV4 (ett team därifrån var med på resan).

– Jag kom då att tänka på alla kamrater, som måste sätta livet till. Speciellt vissa gånger är det som den kommer över en, saknaden efter kamraterna.

ESKIL GRANLUND hör till samma årskull som Kurt West. Han blev inkallad den 2 januari 1942 och hamnade först vid Svirfronten och sedan på Karelska näset.

– Det är ett Guds under att jag har livet i behåll, säger han. Jag borde ha varit död flera gånger om. Folk omkring mig bara mosades sönder.

Han berättar om de förluster hans enhet led på näset. De värsta förluster någon haft. Inom tio dagar stupade och sårades 90 procent i hans kompani inom IR13.

– Vi skickades ut som kanonmat fast allt redan var förlorat. Fronten var i upplösning, men befälet tyckte att nu skulle motståndarna få se. Det var självmord att lyda order.

Jag hör upprördheten i hans röst nu nära 60 år senare.

– Krig är fruktansvärt kallt, fortsätter han. Befälen kan vara hur tokigt som helst. De ser bara siffror. Den lilla människan är inget värd, har inget värde.

Han minns cyniska, föraktfulla uttalanden, som han tycker att jag inte ska skriva ner.

– De unga, de klena, de uppgivna, de små, de som utförde jobbet, de som förband och bar bort sina sårade, de som stupade, dem kommer ingen ihåg, säger han uppbragt.

– Ingen vill tala om det här, hur det är att vara i skottgluggen, hur det känns att se ögonen på den sårade, när han förstår att han blir lämnad, eller när kamraten bredvid får en kula i huvudet och hans hjärna rinner ut över mina kläder. Det är sånt jag skulle vilja att folk fick veta, säger han.

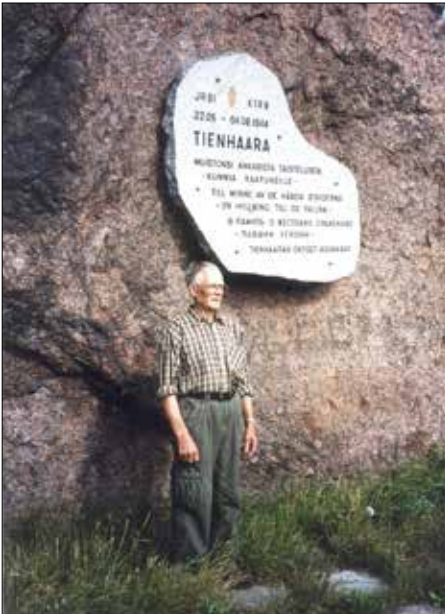
Text och foton: **Martha Bonn**

Kizhi
kyrka och
kloster

Veteranresa till Karelen 2001

Kurt West vid kosackstenen. Tienhaara.

Källor:

Englund, Peter: *Onda nätters drömmar. November 1942 och andra världskrigets vändpunkt i 360 korta kapitel*. Natur & Kultur. Stockholm 2022

West, Kurt: *Vi slogs och blödde*. Sahlgrens förlag. 2002

Gefle Dagblad: *Veteranerna kan aldrig glömma*. 7.10.2001 (Malax museiförening, gamla tidningsartiklar, nr 57)

Yle: En filmmonolog där Eskil Granlund berättar om nio dagars kaotiska strider vid Tali-Ihantala under fortsättningskriget 1944. Redaktör: Greger Grönqvist, 2009.– Sökord på internet: Eskil Granlund – stridsordonnans

Yle: Film från veteranresa till Karelen 2004. Sökord på internet: Krigsfronten 60 år senare

Mannerheimlinjen med dess massiva stenblock.

Eskil Granlund och Kurt West vid minnesmärket efter Larsmo-Öja korsun.

Spår efter kriget.

Shemensi.

Öppet för besök!

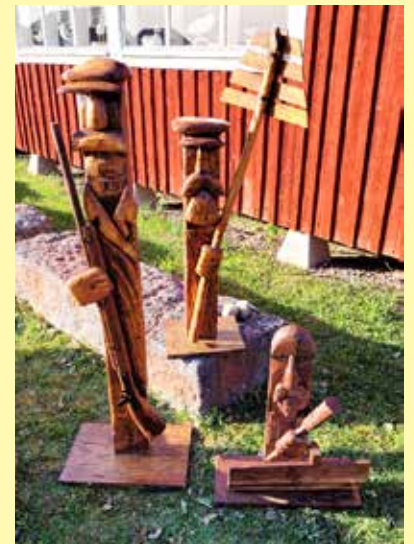
Brinkens museum och Kvarkens båtmuseum är öppna sex veckor från och med 27 juni. Båtmuseet är öppet tisdag–söndag och Brinken tisdag–lördag klockan 13–18. På båda museerna finns en guide, som gärna berättar om det som finns (avgift vuxen 5 euro, barn gratis).

På Brinken kan man också gå omkring för sig själv, men då är vissa hus stängda, som t.ex. Konstklubbens utställning i festsalen. Musei-trädgården, fjärrsträdgården och örtagården (Häxans trädgård) är alltid öppna för den som njuter av vackra blommor.

På Kvarkens båtmuseum finns många utställningar som kan väcka ditt intresse: motorer, båtar och specialutställningar som t.ex. säljakt.

Gör ett besök på våra museer i sommar så slipper du generat erkänna att du aldrig har varit där! Du har tid på dig ända till 6 augusti.

Kerstin Hägen

Nytt vid båtmuseet

Ulf Lassander har tillverkat tre träfigurer som gör oss sällskap vid båtmuseet denna sommar: **båtbyggaren från Öja** som råkat i otal med länsman och därför flyttat till Malax, **säljägaren med bössa** med flintläs (Valdemar West från Bergö) och **Alvar Lindén från Vallgrund** som skall ut och pricka farled (fiktiva namn). Figureerna har donerats till båtmuseet, där de kan ses på tre olika platser. Sök dem!

Jonna Löfgren (Jonnas Gnista) kommer att sälja sina produkter vid båtmuseet under sommaren: **dialekttavlor**, **brickor**, **väskor**, **muggar**. Fina gåvotips med Malaxanknytning!

Text & foto: Gunnel Smulter

Artikel införd i Vasabladet den 19 december 1947.

Möte med vår hembygd

BLAND DE MÅNGA amerikafinländare som senaste sommar gästade hemlandet befann sig även **Mrs Vendla Svenn** och **Mrs Lina Dahl**, hemma från Smulterbacken i Malax och sedan flera årtionden bosatta i Olympia i staten Washington. De kom med flyg och återvände på samma sätt efter tio veckors härlig sommarvistelse i gamla hembygden.

Såväl Vendla Svenn som Lina Dahl är delägare i en stor fanérkoncern i Olympia. Båda emigrerade redan före förra världskriget och har naturligtvis hunnit tillägna sig den nya världens språk och seder till alla delar. De är döttrar efter framlidna **Daniel** och **Brita Backman** i Malax. Vendla är änka efter **John Svenn** och Lina är änka efter **Evert Björndahl** från Pörtom.

Här nedan berättar de två om sina intryck från besöket i hemlandet.

*

”LÄNGE HAR VI VISTATS I AMERIKA. Lika litet som någon annan som emigrerat från den kära österbottniska kustbygden kunde vi föreställa oss, då vi reste bort, att det skulle dröja så länge, innan vi kunde få återse våra anhöriga och vår hembygd. År har fogats till år, årtionden till årtionden, och nu har vi nästan börjat räkna Amerika som vårt egentliga hemland. Men liksom alla andra emigranter har även vi båda längtat och bidat efter den dag, då vi kunde få resa till Finland.

För ett år sedan fattade vi beslutet. Det kan ju tolkas så, att våra årslånga drömmar måste bli verklighet och att vår hemlängtan blev oss övermäktig. Vi ville återse detta vårt 'första hem', kosta vad det ville. Det visade sig dock omöjligt att få köpa biljetter på båt; alla platser var bokade för mer än ett år framåt. Då gjorde vi vad vi aldrig trott vara möjligt. Vi glömde vår ålder och våra eventuella betänkligheter för flygresor, och så köpte vi flygbiljett för både fram- och återresa. Och det var något som vi aldrig haft anledning att ångra. Det gick snabbt och bekvämt att resa, och dessutom var det inte så mycket dyrare än att resa med båt.

Vi kom till Smulterbacken en obeskrivlig vacker sommarkväll, och de känslor vi erfor vid vårt första möte med den plats där vi vuxit som barn och mötet med våra kära anhöriga kan inte tolkas i ord. Hjärtat fylldes av både glädje, vemod och smärta. Glädje över att få träffa syskon och syskonbarn med familjer, vemod inför alla minnen som dykte fram och smärta vid tanken på de gamla som icke mer fanns kvar bland de levande. Men dessutom smärtade det oss djupt att finna hembygden så i grund förändrad.

Vi kunde inte känna igen oss. De stigar vi vandrat som barn fanns icke mer. De stugor som reste sig på backar och krön vid vår bortresa såg vi inte till. Inte ens vår egen hemgård var mer vad den varit. Utflyttningar med allt vad därtill hör hade fullständigt ändrat vår hembygds utseende. Ingen som ej själv upplevat detta kan ha en aning om hur det smärta, när man efter årtionden ha längtat att få återse den bygd som man älskat och fortfarande älskar plötsligt finner, att denna bygd är utplånad. Ja, vi var nära att utbrista: om vi aldrig behövt uppleva detta!

Amerikaemigranterna Lina Dahl och Vendla Svenn hemma hos Emilia och Alexander Backman i Malax sommaren 1947. Lina, Vendla och Alexander är syskon. Emilia är syster till Vendlas make John Svenn.

Men allt eftersom dagarna gick och vi fått vandra omkring något började vi kunna ställa allt till rätta i minnet och placera allt i dess rätta sammanhang. Vi återfann gamla stigar, stenar och hagar. Vår gamla hembygd började åter ta gestalt. Vi träffade gamla barn- och ungdomsvänner och upplivade gemensamma minnen med dem. Och så småningom fick smärtan och vemodet ge vika. Vi var verkligen hemma igen! Hemma, vilket härligt ord!

Under vår vistelse i hemlandet hann vi se många orter och träffa många människor. Vi gjorde en resa till Borgå och Helsingfors, till Vörå, Oravais, Terjärv, Jakobstad och Gamlakarleby, till Korsnäs och Pörtom.

Redan första söndagen i hemlandet fick vi vara med om Harrströms ungdomsförenings sommarfest och där träffa vår gamla kamrat, G. V. Lindberg och senare även våra gamla vänner Norrgård i Korsnäs. (Världen är i sanning liten!). Det förvånade oss något att se, att ungdomarna dansade också på söndagskvällarna, det var vi inte vana vid. Annars syntes det märkligt att så många ungdomar kunde samlas på en gång, som fallet var i Harrström.

Vi hade kanske föreställt oss förhållandena här i gamla Finland mycket annorlunda just nu omedelbart efter ett långt och fruktansvärt krig. Både ungdomarna och de äldre var i allmänhet väl klädda, många visserligen i kostymer och klänningar som de fått från Amerika eller Sverige. Maten var också bättre än vi tänkt oss. Bl.a. såg vi, att man numera även börjat äta grönsaker. Men inte var vi heller blinda för bristerna. Vi såg nog vad man saknade på bordet och i det dagliga livet. Och vi kunde konstatera den stora glädje och välsignelse amerikapaketen åstadkom i familjerna.

Vi stortrivdes med våra syskon och övriga släktingar och vänner. Dagslånga promenader i bygderna och i Vasa gav oss en god inblick i olika förhållanden. Vi var beslutna att taga ut det mesta möjliga av vår vistelse i 'gamla landet', och det beslutet fullföljde vi. I början kände vi oss något bortblandade med landets pengar, och rent ut sagt så dröjde det många dagar, innan vi började begripa oss på pengarna. Det var ovant att handskas med 'tusenmarkor', som dock ägde så litet värde.

Många trevliga minnen samlade vi på under denna sällsynt vackra sommar. Roligt var det att få bjuda de gamla och sjuka på kommunalhemmet i Malax på äkta kaffe med vetebröd. Angenäma var även våra släkttöten.

Men trots all den kärlek och omvårdnad som i så rikt mått mötte oss och värmden oss stod våra tankar åter till vårt nya hemland, till våra hem i Amerika

och till våra egna flickor, som där bildat hem åt sig. Och när vi en kullen septembermorgon tog farväl av våra släktingar och steg på expressbussen för att fara till Åbo och anträda flygresan tillbaka till Amerika, kändes det visserligen tungt att skiljas från släkt och vänner, men vi kände det på samma gång som om vi dock även denna gång reste hem.

Till alla våra många vänner i Svensk-Österbotten och framför allt till våra systrar och bröder i vårt gamla hemland önskar vi ännu en gång överbringa ett varmt tack för den flydda sommaren, för alla trevliga och minnesrika stunder och för all den omsorg som ägnades oss. Vi ångrar inte vårt besök i hemlandet, det var sannerligen mödan och den ekonomiska uppoffringen värt.

En god jul och ett välsignelserikt och gott nytt år tillönskas slutligen alla släktingar och vänner.”

Vendla Svenn och *Lina Dahl*

Vendla Svenn med sin dotter Esther Svenn (g. Hawkins). Olympia, WA, USA.

Lina Dahl med sin dotter Clemence Noel och barnbarnen Carolyn Noel (f.1941) och Rodger Noel (f. 1944). Olympia, WA, USA.

Vendla och Lina mötte förstås också sin systerson **Torsten Lindgård** och hans familj både i Vasa och på Smulterbacken under besöket i Malax sommaren 1947. Det är Torsten som har publicerat sina mostrars berättelse om deras besök i hembygden samt jul- och nyårshälsningen i Vasabladet i december 1947. Torsten har även skrivit den inledande texten i tidningsartikeln.

Fotografierna är från Emilia Backmans fotosamling och har skannats, redigerats och färglagts av **Håkan Genberg**.

Håkan Genberg har för hemsidan <http://malax.museum.fi> avskrivit och sammanställt alla de 16 Malaxartiklarna, som ingår i Wasa-Postens Malaxnummer 1923. De finns under *Dokument ur vårt arkiv*. Nedan publiceras ett par av dem. Siffran framför rubrikerna är sidnummer i sammanställningen.

Artiklar ur Wasa-Postens Malaxnummer den 26 april 1923

- 3 Ur Malax minnesbok
- 6 Malax kyrkas första tider
- 7 Namnet Malax
- 9 Märkesmän i Malax
- 10 Breidablicks första lärokurs i Malax (1908–1909)
- 11 Ett par vackra minnen från Malax
- 12 En tidsbild från Malax för 80 år sedan
- 15 Fäbodar i Malax
- 16 Andelsidén i Malax
- 17 Föreningar och sammanslutningar i Malax
- 18 Äminneborg
- 19 Storskär i Malax skärgård
- 21 Nybygget vid Majors träsket
- 22 Sagan om de två jättegravarna
- 24 Beskrivningar och uppsatser om Malax
- 25 Islossningar i Malax å

Äminneborg

En km från båtstranden vid Stenskärs fjärden ligger österom landsvägen Äminneborg, en vittrappad gammal herregård, omgiven av lummiga träd. Det natursköna stället ådrager sig varje resandes uppmärksamhet och mången spörjer om dess förflutna.

Äminneborg kan icke tävla med Junkars-brännan mellan Vias och Paxal, vilken gömmer 1400 år gamla minnen av bygdens människor. Äminneborg gömmer blott 2 1/4 hundradens minnen.

Den 20 aug. 1686 gävo Över- och Yttermalax bönder åt dåvarande sockneadjunkten *Tomas Olofsson Arenius* för hans och hans hustrus livstid en bostadsplats med litet åkerjord och ängsmark vid Äminne lastageplats. Hans änka *Anna Kalm* lagfor vid tinget 1694 den 19 sept. med gåvan. Hon lät uppjuda ”det boställe, täppa, hästhaga och gistvall, som hennes man i dess och de sinas livstid av över- och yttermalaxbor på deras utmark vid äminnet är förärvt och beviljat”. Ingen var som klandrade detta.

Änkekyrkoherderskan *Anna Kalm* utvidgade bostället med att förvärva ytterligare 1/2 mantals hemman, som förenades därmed. Detta framgår av följande protokoll från tinget i Malax den 15 mars 1701, refererat i sammandrag. Sockneadjunkten hr

Olaus Ihkén presenterade det köpekontrakt, som hans svärmoder, salig pastor *Thomas Arenius* hustru *Anna Kalm* med bonden *Erich Markusson Kaas* angående 1/2 mantals skattehemman i Yttermalax slutit haver den 12 febr. 1701 på Äminneborg.

Erich Markusson sålde sitt bördehemman 1/2 mtl men fick lov att bisitta gården och åtog sig att med sin hustru o. sina tvenne barn tjäna henne i dagligt arbete utan lön. Istället efterlät hon honom 10 st. får och en ko, vilka skola uppehållas av hemmanets föder. Och om hans dotter blir försedd med någon man, skall densamma även som föräldrarna vara av frun antagen, så framt de det behaga. Brodern *Michel Kaas* ville icke klandra köpet men presenterade en räkning på egendom, värd 446 daler kopparmynt, som brodern vid deras faders död 1694 skall ha mottagit. Härom skulle jämkas dem emellan.

Vi finna att bostället redan 1701 bär namnet Äminneborg.

Äminneborgs utveckling till herregård syntes nära att avbrytas i början. Vid tinget den 15 sept. 1702 uppsade predikanten hr *Olof Ihkén* på sin och sina medarvingars vägnar *Kaasens* hemman 1/2 mantal, som hans sal. svärmoder sig tillhandlat haver; viljandes detsamma bortsälja, om någon köpare skulle erbjuda sig. Kanske sockneskrivaren *Henrik Rönnholm* köpte detta, eftersom han bodde här, då stora ofreden inbröt. Han dog i juli 1714 på Äminneborg.

Gården kom åter att innehavas av präster, tills sockneadjunkten *Johan Stenbäck* sålde den 1776 åt Vasahandlanden *Israel Bladh* för 111 riksd. Bladhs änka sålde Äminneborg 1787 åt salpetersjudarektören *Eltis Böcker* för 278 rdr och dennes änka *Anna Elisabet Castin* åt fänriken sedermera kapt. *Karl Teodor Edman* för 666 rdr. Edman torde ha byggt den nuvarande tvåvåningsbyggnaden. År 1820 köptes gården av bruksherren *Johan Jacob Wasastjerna* för 2200 rubel.

Den såldes 1846 åt häradshövding *Matts Johan Calonius* och efter dennes död 1853 åt gårdsägaren *Henrik Sjöberg*; vidare 1857 åt ritläraren *Johan Gustav Hedman* för 4000 rubel och 1859 för samma summa åt *Lorenzo von Numers*. Gården är numera i bondehänder.

Äminneborg har sålunda ofta mottagit nya ägare. Knappast någon av dessa hann bli så bofast här, att deras barn begynt känna gården som sitt hem.

Namnet Äminneborg är f. ö. förknippat med bonderesningen mot ryska militären 1808.

Bönderna från Solv och Malax tågade den 25 juni modigt till Äminneborg, där en rysk överste *Jagadin* bodde, och dit 36 kosacker samlat sig, när de fått kännedom om bonderesningen. Hela kosacktruppen var till häst färdig uppställd på gården beredd till attack. Ryssarna inledde denna med några skott. Bönderna besvarade dem genast. En ryss föll. Då ryssarna sågo sig omringade av ett överväldigande antal, sprängde de sig ut till landsvägen och sökte sig fram till Vasa, dit 15 av dem efter två dygns strapatser genom skogarna uthungriga ankommde.

De övriga blevo dödade eller fängslade.

Kapten *Edman* vågade ej stanna på Äminneborg, då ryssarna snart blevo herrar igen i dessa bygder, utan lastade sin egendom i stora båtar och begav sig först ut i skären och slutligen till Stockholm.

Under världskriget lade ryssarna ännu en gång beslag på Äminneborg, hade där en trupp vaktmanskap. De ryska soldaterna begåvo sig dock i så god tid härifrån, att den nya bondehären från Malax ej behövde göra början vid Äminneborg.

K. V. Å. [K. V. Åkerblom]

Fäbodar i Malax

Den tiden, jag gick i skola, fick man läsa om säterliv i Norge, men att man hade något liknande i våra bygder, tycktes varken lärare eller läroböcker veta av. Emellertid skriver *E. G. Geijer*: ”Fäbodarna med deras betesmarker hava överallt varit odlingens första utposter; boland, nybyggen, hava av dem uppstått och blivit nya, egna hemman, som avsondrat sig från de gamla.

För en 30–40 år sedan blomstrade ännu fäbodlivet i Malax. Nyskiftet med utflyttningar har i mycket ändrat förhållandena på detta område liksom på många andra, och snart höra fäbodarna endast till det historiska, det förgångna.

Malax fäbod å Fölisön invid Helsingfors skall emellertid för eftervärlden i någon mån vittna om tider som gått.

Dr *Axel O. Heikel* har berättat om huru han sommaren 1903 på anvisning av lantmästar *A. Lönnbohm* upptäckte den här avbildade fäboden i Limossen. Den var en liten nygårdsstuga utan mellantak och hade en ovan farstun befintlig ”lave”, till vilken man kunde kliva längs trappsteg, som voro inslagna i stuguväggen.

Fäbod i Limossen i Övermalax. Fäboden flyttades 1911 till Fölisöns friluftsmuseum i Helsingfors.

Av alla fäbodars, som han sett i Malax, syntes denna bod vara den enda av detta ålderdomliga slag. I *Finskt museum* infördes om denna fäbod en utförlig berättelse, försedd med avbildningar. Berättelsen slutade med en uttalad önskan, att denna bod av fornordisk typ skulle få sin plats i ett blivande friluftsmuseum – en tanke, som många år senare förverkligades.

Beskrivningen på själva fäbodlivet överlämnar jag åt den, som skall skriva Malax sockens historia.

K rs. [Johannes Klockars]

BÅTAR OCH SNIDADE FÅGLAR i båtmuseets fönster. Fåglarna i nedre raden är snidade av Bergökonstnären Lars-Göran Söderholm.

SOMMARUTSTÄLLNINGAR

KVARKENS BÅTMUSEUM: Fyror & båkar i Svenska Österbotten.
Tavlor av Hans Hästbacka.

BRINKENS MUSEUM: Utställning av Malax konstklubb.
Festsalens väggar pryds med tavlor.

Förmånliga bokgåvor!

Adam käserar 1 €
 Ahlholm 4 €
 Album 8 €
 Amerika! – Emigration 1900 10 €
 Bilder från det förlutna 5 €
 Blås- och stråkmusik i Malax 10 €
 Bondens år 3 €
 Båtbyggarna Marander 5 €
 Bössmeder och säljagare i svenska Österbotten 5 €
 En livsvägs krok 3 €
 Ett båtbygge – Svalustjärten 5 €
 Fyror & båkar i Svenska Österbotten 2 €
 Fäbodliv i Malax 12 €
 Glimtar ur en bygdemans liv 8 €
 Hammarbandet 5 €
 Hammaren och städet 3 €
 Historisk beskrifning öfver Malax 3 €
 Husbönder och bomärken 10 €
 I fålan 3 €
 Industrihistorisk dokumentation av linspinning 2 €
 Kust- och älvfiske 5 €
 Kära Stina! – Amerikabrev ... 15 €
 Lappfjärdsekstocken 1 €
 Låt solä skina, låt sånna blås 8 €
 Malax 1914 2 €
 Malaxbygden (med 2 kartor) 20 €
 Malax skolväsande 100 år 2 €
 Minnen från Malax 3 €
 Några österbottniska vattennamn 4 €
 Offerstenar i Malax 2 €
 På lodbössans tid 10 €
 På vår äng står en gammal lada 4

Sagg-Matt 1 €
 Sjukdom och död i Malax 1800–1899 15 €
 Skolminnen 5 €
 Som det grymmaste krig 3 €
 Storsjön 3 €
 Säljakt i Bottniska viken 5 €
 Till sjöss! 10 €
 Yrkesfiske i Svenska Österbotten 3 €
 Ytäbyiji i Malax runt 1950 30 €
 Öjna 8 €

Daniel Kiöping
 Del A Beata 30 €
 Del D Elisabet 50 €
 Del E Maria 40 €

Smidesfigurer (affisch) 3 €
 Aanacko 2022 6 €
 Annacko, tidigare årgångar 0,50 €
 Vykort 0,50 €

Malax kommun
 Malaxbygdens stupade 30 €
 Malax historia, del II 40 €
 Miljonären som körde röd moped... 20 €

Övriga
 Fiskelägen i Kvarkens skärgård 15 €
 Vestervik 20 €

Kontakta:
Gunnel Smulter 050 5276595,
 gunnel.smulter@pp.malax.fi

Billiga loppisböcker finns vid båtmuseet under sommarens öppethållningstider.

MALAX MUSEIFÖRENING rf
Ta kontakt!

Närmare uppgifter om föreningens verksamhet ger **styrelsen 2023:**

Nina Sten (**ordf.**) 050 3003 234, Mikael Storfors (**vice ordf.**) 040 8218 823,
 Gunnel Smulter (**sekr.**) 050 5276 595, Mathias Högbacka (**båtmus. sekr.**) 040
 1838 653, Britt-Helen Flemming (**kassör**) 365 4572, Kerstin Hägen 050 5608 573,
 Maria Strandberg 050 0166 299, Nils Sund 050 3615 007, Hans Söderback 045
 3467 220. *Adjungerade medlemmar:* Daniel Grönlund 045 1957 401, Pia Staffans
 050 3493 328, Eivor Strömfors 050 5605 947.

<http://museum.malax.fi/>

Bli medlem i museiföreningen! Kontakta någon i styrelsen om du vill bli medlem (12 euro/år). Värva dig själv samt två andra personer som nya medlemmar – då får du gratis böcker och vykort till ett värde av 20 euro! **Vällingklockan** och även tidningen **Hembygden** fås – gratis! **Välkommen!**

Vällingklockan. Juni 2023. **Redaktion:** Martha Bonn, Leif Finnäs (050 5252 513), Håkan Genberg, Gunnel Smulter och Göran Strömfors (050 5769 475 – även layout och nutida bilder om ej annat nämns). Bilder: Malax museiförenings bildarkiv om ej annat nämns.